

Matevž Kos
Klan se s klanom zbija

Igor Karlovšek: KLAN
DZS, Ljubljana 1994

Obdobje zloglasne "tranzicije", "lastninjenja", postsocialistične "primarne akumulacije kapitala" in podobnih "procesov" je izziv za vsakega podjetnega moža; če zna dovolj spretno krmariti med "politiko" in "gospodarstvom", luknjičavo zakonodajo in apetiti tržnice, lahko ta izziv spremeni v življenjsko naložbo, ob kateri si bodo opomogli tako pustolovčeva stara mama kot vnuki. Čas "socialne diferenciacije", v katerem nekdanji *izvajalci* samoupravljanja, t. i. delovni ljudje, postajajo zgolj in samo "proizvajalna sila", nekdanji *teoretiki*, poznavalci osnov dialektičnega materializma, zlasti zakona o prehodu kvantitete v kvaliteto, pa nemalokrat lastniki "proizvajalnih sredstev", obenem ponuja obilo "gradiva" za literarno produkcijo: od novodobnega realizma-naturalizma, socialno-moralične, družbenokritične proze, žaloigre, komedije in farse pa do – ne nazadnje – kriminalke.

Kriminala je bilo sicer dovolj že v nekdanjem režimu, vendar je bil bolj podeželske narave. Če pa je šlo za kakšne večje, na primer gospodarske afere, je – glede na specifiko samoupravljalške vladavine – debata o njih takoj hkrati že sprožila razmislek o politiki, partiji, imaginariju "družbene lastnine" itd. Takšno, "nemetaforično" in bolj ali manj transparentno pisanje z jasnim družbenokritičnim "sporočilom" je bilo kljub relativni svobodi "mišljenja in pesništva" bolj priporočljivo prakticirati zasebno kot javno; že *klasiki* so vedeli, da postane ideja materialna sila takrat, ko zajame množice ... Skratka: razcvet trivialne literature, kamor sodi kriminalka, je mogoč šele takrat, ko *kriminal* postane nekaj "normalnega", "transhistoričnega", eden dejavnikov integritete človeške družbe, ne pa nekakšen anahronistični ostanek "razredne družbe".

Če številne afere, zarote in politični pretresi, ki jim je priča v zadnjih letih, poprečnega slovenskega državljana navdajajo z grenkimi mislimi in skrbjo za celoto slovenskega bivačnega, pa lahko iz tega dogajanja nekaj – po pravilu, da ni nič dovolj slabo, da ne bi moglo biti še bolj zanimivo – potegne vsaj literatura, zlasti seveda pisci kriminalk. Specifika slovenskega kriminalnega žanra je, da se pisatelj, ki mu ne gre zgolj za kriminalko v najbolj trivialni in s tem popularni – črno-beli (zločinec-polica, dobro-zlo, plemenitost-sprevrženost itd.) – podobi, običajno začinjeno še s kakšno ljubezensko prigodo, ne more izogniti refleksiji sočasnih družbenih metamorfoz.

Klan Igorja Karlovška, avtorjev tretji lanskoletni roman, ne ostaja na ravni klasičnega obrazca za kriminalko, ampak skuša prikazati tudi tiste družbene procese, interese in ambicije, ki stojijo v ozadju in določajo pravila tranzicijske igre. Karlovšek je eden redkih, če ne celo trenutno edini slovenski prozaist, ki se loteva aktualnega političnega, gospodarskega, policijsko-obveščevalnega in podobnega "dogajanja". Z romanom *Rodoljub*, ki je prav tako izšel lansko leto, je na primer napisal napeto štorijo, v kateri se – v ozadju je seveda trgovina z orožjem – med sabo spopadajo različne obveščevalne službe in "strukture". Vendar je *Rodoljub* ostal na pol poti, njegova temeljna pomanjkljivost je bil ob prehitro izpeljanem koncu predvsem prevelik poudarek na ljubezenski zgodbi med glavnim junakom in njegovo punco, svoje pa je opravil tudi deus ex machina v podobi junakove iznajdljive mame, univerzalne bojvnice.

Karlovšek v *Klanu* – v primerjavi z *Rodoljubom* je nedvomno pisateljski korak naprej – plete zgodbo o privatizaciji in lastninjenju, o borbi za denar in s tem kajpada za oblast. Glavni junak romana je trdoživi gospodarstvenik in finančni direktor enega slovenskih podjetij. Dr. Andrej Majcen se trdoživo upira vsem pastem, ki mu jih nastavljajo njegovi podjetniški kolegi oziroma tekmeci, da bi se ga znebili in s tem okrepili svoj lastninski delež v podjetju. Družčina, ki Majcnu podtakne finančno afero, predstavlja iznajdljivo združbo, *klan*, v katerem se prepletajo subjekti iz sodstva, policije, gospodarstva in novinarstva. (Današnja slovenščina tej posrečeni navezi pravi "udbomafija".)

Karlovškova karakterizacija likov, zlasti "udbomafijskih", pa tudi nizanje prizorov iz družinskega življenja, je precej klišejska. Glavni Majcnov protigravec, direktor podjetja, je prototip negativca (od karakternih do fizioloških potez); na srečo je vsaj dovolj zviti za dostojnega nasprotnika. Takšnega pa Majcen potrebuje, saj ni samo lep, močan in bogat, ampak tudi inteligenten (dr. ekonomije itd.) in oborožen z dolgoletnimi izkušnjami pridobivanja materialne substance v specifičnih okoliščinah socialistične

ekonomije. Vendar se pisatelju uspe izogniti "klasični" črno-beli shemi: Majcnov lik razrahlja s tem, da poudari njegovo nasilniško, vročekrvno plat, pa tudi participiranje na nezakonitih poslih, provizijah, finančnih transakcijah itd. Glavni junak potemtakem ni kakšna posebna močna moralna instanca, ampak le manj pokvarjen med pokvarjenimi.

Klan nima kakšnih visokoletečih "umetniških", "literarnih" ambicij. Njegov največji adut je – ob razburljivi in aktualni tematiki, seveda – spretno prepletanje posameznih, vzporedno potekajočih zgodb, ki sovпада z malodane filmskim nizanem prizorov, pa tudi zgoščen, hiter tok pripovedi, ki se izogiba vsem nepotrebnim zastranitvam in odvodom. Rezultat tovrstne pisateljske strategije sta fabulativna okretnost in precizna dramaturgija. Avtorju uspeva doseči precejšnjo mero verističnosti s poznavalskim opisovanjem različnih sodnih, policijskih, finančnih postopkov. Obenem zgodbe ne razplete v konvencionalni happy end, kakršnega praviloma pozna tovrstno pisanje, ampak jo sklene s smrtjo Majcnovega sina; s tem prepreči prevelik naboj zmagovalsko-pravičniškega patosa, tako da je zadoščeno tudi skeptikom med bralci.

Če Harrison Ford v filmu *Clear and Present Danger*, ki so ga nedavno vrteli v kinih, dokazuje, da je celo ameriški predsednik, znotraj hollywoodske produkcije običajno najvišja moralna instanca in univerzalni ombudsman, sprevržena kultura, ob kateri mora za pravico poskrbeti civilna iniciativa (seveda v podobi poštenega posameznika – po naključju je šef FBI), je s Karlovškovo zgodbo podobno: univerzalne, "nasebne" pravice ni, ker vlada korupcija tako v zakonodajni kot izvršilni oblasti (eden glavnih v *Organizaciji* je minister za notranje zadeve). Pravico mora prav tako v roke vzeti posameznik; na njegovo srečo se tudi znotraj različnih "struktur" in njihovih pododdelkov zmeraj najde kakšen poštenjak, pripravljen na angažma za narodov blagor. Predvsem pa ni moč ničesar storiti brez družine, te osnovne celice družbe – Majcna bi zdavnaj pobralo, če mu ne bi stala ob strani žena (podobno kot mama glavnega junaka v *Rodoljubu* idealen ženski lik, pa hčerka ...). Udbomafijski klan se z *družinskim* klanom izbija.

Konec romana ostaja bolj skiciran in prehitro izpeljan (mimogrede: nerazložen ostaja misterij avtomobila, s katerim se Majcnova odpeljeta v Split, ga pustita na tamkajšnjem letališču in odletita v Zürich, nato pa se avto nekaj poglavij kasneje "samodejno" znajde v Majcnovi garaži), kljub temu pa bo kar držalo, da je Karlovškov *Klan* eno najbolj berljivih, gibčno in inteligentno napisanih žanrskih besedil, nastalih v zadnjem času na Slovenskem.